

«ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ».

«Навчаючись разом, діти вчаться жити разом».

Невідомий автор.

Визначення інклюзії.

Інклюзія — це дуже широка концепція і передбачає повноцінне входження дитини в учнівський колектив, залучення до навчального процесу, добре ставлення до неї та прийняття. Впровадження такого підходу до освіти потребує планування, підготовки та надання різноманітної підтримки.

Мета інклюзії полягає в тому, щоб надати всім учням рівний і справедливий доступ до успішного навчання та сприяти розвитку соціальних, академічних і неакадемічних умінь у навчальному процесі.

Інклюзія — це:

- філософія, ставлення і практика, підкріплені політикою;
- інтеграція дітей з різним рівнем здібностей в усі сфери шкільного життя;
- прийняття всіх учнів місцевою школою;
- надання підтримки учням з тим, щоб вони могли навчатися якомога успішніше, долучатися до всіх сфер шкільного життя та робити свій внесок у нього;
- надання необхідної допомоги всім учням з особливими освітніми потребами, їхнім одноліткам та вчителям для досягнення успіху;
- доступні класи й школи;
- створення та реалізація програм навчання на основі науково_обґрунтованих методів для задоволення різноманітних навчальних потреб учнів;
- вагома участь дитини в різних видах навчальної діяльності на уроці, до яких вона долучається разом з однолітками на своєму індивідуальному рівні;
- формування вмінь і навичок для позитивного навчання (планування освіти впродовж усього життя);
- застосування різних методів і підходів для забезпечення навчальних потреб дітей;
- координація послуг і співпраця фахівців.

Інклюзивна освіта — це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *«Інклюзивна освіта спонукає школу забезпечувати всі необхідні умови для того, щоб кожна дитина мала змогу отримувати корисні й вагомні знання».*

Інклюзивна школа ґрунтується на демократичних засадах, де цінують кожного учня, педагоги організовують навчання шляхом диференціації викладання, а шкільна культура побудована на етиці піклування та єдності.

Інклюзивна школа — заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема:

- адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання;
- використовує існуючі в громаді ресурси;
- залучає батьків;
- співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;
- створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Інклюзія дає змогу досягти найвищого рівня індивідуального розвитку і формувати відчуття громади. У багатьох відношеннях школа — це мініатюрне відображення суспільства, місце, де діти не лише опановують різні дисципліни, й а навчаються бути рівними, цінними й активними членами громади. Повне, насичене й змістовне життя із можливостями, стосунками та різноманітним досвідом — ось що пропонує інклюзія. Проте чіткого рецепту її впровадження не існує. Щоб учні з обмеженими можливостями могли отримати максимум користі в соціальному, академічному й фізичному плані, в першу чергу необхідно пам'ятати про унікальність кожної дитини. Інклюзія всіх дітей у систему масової освіти є важливим кроком на шляху до побудови суспільства, котре визнає та приймає людські відмінності

Інклюзивні школи.

Для розбудови інклюзивної школи із підтримуючим середовищем потрібно зробити її фізично доступною, надати можливості для оптимального навчання і набуття соціального досвіду. Необхідно також, створити клімат піклування й поваги, що сприятиме всебічному розвитку дітей. Без цього не може йтися про повноцінну участь і справедливі умови для навчання, на які ці діти заслуговують нарівні з ровесниками. Слід зауважити, що окремо взята фізична інклюзія не здатна забезпечити досягнення цілей цього підходу. Адже справжня інклюзія — це ситуація, коли учні з обмеженими можливостями інтегровані у фізичному, академічному та соціальному планах до колективу однолітків із типовим розвитком у місцевій школі. Дослідники одностайні стосовно того, що самого зарахування таких учнів до інклюзивного класу недостатньо. Для успішної реалізації інклюзивної моделі вчителі мають планувати навчальний процес, модифікувати його зміст і методику навчання. Модифікація й адаптація навчального змісту і підходів до його подання є передумовою задоволення потреб розмаїтого учнівського колективу. Отже, важливими характеристиками інклюзивних шкіл є навчальна, соціальна та фізична інклюзія. Для успішного та значущого втілення цієї освітньої моделі всі три складові мають бути гармонізовані.

Навчальна інклюзія. Діти мають змогу опановувати нові знання, уміння і навички та у різний спосіб демонструвати досягнення встановлених освітніми стандартами вимог. Це означає, що навчальні плани складаються та реалізуються з урахуванням розмаїття дитячого контингенту. Використовуються методи диференціації навчального процесу, наприклад: різнорівневе (*диференційоване*) навчання, кооперативне навчання та ін. Такі педагогічні практики, орієнтовані на різноманітні навчальні потреби дітей, ефективні для всіх учнів. Для задоволення навчальних потреб усіх учнів у кожному навчальному закладі потрібно:

- диференціювати навчальні програми відповідно до індивідуальних потреб;
- надавати відповідну підтримку й ресурси для створення і реалізації оптимальної програми навчання.

Соціальна інклюзія. Школа радо вітає всіх дітей, і кожен відчуває себе частиною загального учнівського колективу. Учні приймають соціальні ролі, що дають їм змогу виявити свої кращі сторони й виробити лідерські риси та навички. У створенні сприятливого середовища для забезпечення соціальної інклюзії велике значення мають такі соціальні чинники, як прийняття розмаїття у межах школи, доброзичлива атмосфера та введення до учнівського колективу, принципи й практика, які заохочують до налагодження дружніх стосунків, піклування.

Фізична інклюзія. Шкільна освіта дітей розпочинається із зарахування до «звичайного» класу місцевої школи. В інклюзивному навчальному закладі має бути безбар'єрне середовище та здійснення адаптації з урахуванням навчальних потреб усіх дітей. Зокрема, безбар'єрна фізична інклюзія передбачає: легкий доступ до шкільної будівлі та вільне пересування нею, розташування меблів, у тому числі спеціально пристосованих, у навчальних кімнатах таким чином, щоб розмаїтий дитячий колектив зручно почувався на уроках і діти мали змогу долучатися до навчального процесу та нарівні зі своїми ровесниками брати участь у всіх видах діяльності

Сьогодні існує низка міжнародних угод і декларацій, спрямованих на підтримку інклюзивної освіти. Найвагомішими з них — прийнятий в 1994 році ЮНЕСКО документ, відомий як Саламанкська Декларація. У цьому визнаному міжнародному документі однозначно висловлюється підтримка інклюзивної освіти. Стверджується, що міжнародні документи сприяли «... дуже помітним результатам на шляху до створення інклюзивних шкіл...».

Національна політика і законодавство не повинні обмежувати доступ (що вони часто роблять), а мають бути сумісними з міжнародної політикою.

Важливо сприяти поширенню переконання, що інклюзія — це справа, за яку вся школа несе спільну відповідальність. Існує також низка кроків, які шкільний керівник може зробити для покращення підтримки інклюзивної освіти:

- сприяти об'єднанню «спеціальної» та «звичайної» освіти, шляхом надання всьому колективу допомоги в опануванні до нових ролей та обміну досвідом;
- створювати мережі громадської підтримки в шкільній спільноті, разом з іншими структурами (організаціями із захисту прав та інтересів, іншими недержавними організаціями);
- виховувати почуття поваги до індивідуальних відмінностей;

- сприяти впровадженню практичної освітньої роботи через проведення консультацій, співпрацю й адаптацію;
- сприяти досягненню цілей інклюзивної освіти,
- розширювати повноваження вчителів за рахунок надання їм певного рівня автономії та визнання їхніх досягнень.

Одним із чинників, що сприяють створенню у школі культури піклування, доброти, взаємоповаги та підтримки, особлива увага надається командній роботі.

«У роботі потрібно використовувати підходи, що ґрунтуються на колективних зусиллях. Необхідно використовувати ... можливості навчання у групах, які беруть до уваги існування різноманітних здібностей у будь-якому навчальному середовищі. Необхідно визнати, що відмінності між людьми — це природна річ. Зрештою, деякі члени групи можуть робити ефективний внесок у щось, виступати лідерами і добре розуміти певні речі, тим часом як інші люди цього зробити не можуть. Змініть вправу або вид діяльності, зробіть ще щось — і результат може бути зовсім іншим». (Тім Лорман)

Враховуючи це, важливо, аби керівництво шкіл здійснювало кроки, спрямовані на позитивне ставлення вчителів до дітей з порушеннями і до інклюзивної освіти. Відомо, що від ставлення вчителів до учнів з обмеженими можливостями в інклюзивних класах безпосередньо залежить, чи будуть ці діти прийняті однокласниками, чи почуватимуться вони менш самотніми та чи зможуть зберегти свою самооцінку. Від ставлення залежить і повсякденна практика роботи вчителів навчальних закладів: якщо вчителі хочуть залучити до якоїсь діяльності всіх учнів, вони, зазвичай, придумують такі вправи, які сприяють досягненню цієї мети. А негативне ставлення до інклюзивної освіти виникає через низькі очікування щодо досягнень дітей з порушеннями в психофізичному розвитку, що, в свою чергу, негативно впливає на успішність учнів.

Для інклюзії корисні методи навчання, які орієнтовані більше на дитину, або навіть такі, що концентрують увагу на взаємостосунках і навчанні в невеликих групах. Це спонукає до реформування навчальної програми, яка була б достатньо широкою для того, аби задовольняти потреби учнів, котрі мають значний спектр порушень. Така точка зору привела до ідеї про «універсальну модель навчальної програми», яка, згідно з Бламїресом (Blamires, 1999), полягає у тому, щоб надавати численні варіанти подання змісту, здійснення контролю, залучення і мотивації

На разі вчителів заохочують формально (за допомогою індивідуального навчального плану) або неформально модифікувати навчальну програму. Викладання має важливе значення для навчання в інклюзивному середовищі. Учителям потрібно прагматично обдумати, як розподілити учнів на групи, гнучко підходити до планування розкладу занять.

Результати проведеного Лорманом опитування свідчать, що більшість учителів середньої школи віддають значну перевагу стилю викладання, у якому переважає пояснення матеріалу. Такий підхід до навчання учнів з порушеннями вважається неефективним, особливо якщо він постійно використовується. Справа інклюзії та загальна якість освіти покращаться, якщо вчителі переглянуть свої філософські

погляди та адаптують методи викладання таким чином, аби вони відповідали найкращій практиці навчання. Для ефективної роботи школи важливо, щоб вона змінювалася та адаптувалася задля задоволення різноманітних потреб усіх учнів. Школи мають частіше задумуватися: Навіщо вони існують? Кого обслуговують? Якщо школи дійсно переконані, що вони існують задля того, аби задовольняти освітні, емоційні, соціальні та інші потреби дітей, то зрозуміло, що їм потрібно бути готовими до змін та адаптації відповідно до потреб цих осіб, а не навпаки. На рівні школи треба брати до уваги низку організаційних чинників. Необхідно по-новому розподіляти навчальний час і навчальні приміщення (особливо тоді, коли починає діяти «кабінетна система»). Доречно у плані переосмислення розкладу занять, розглянути можливість виділення часу для спільної роботи педагогів щодо планування навчального процесу. Це може допомогти у створенні ефективнішого навчального досвіду, а також сприяти покращенню партнерських взаємостосунків між колегами. З точки зору організаційних чинників, важливо об'єднувати дітей у різнорідні групи, а деяким навчальним закладам можна навіть розглянути можливість створення груп у класах, до яких входили б діти різного віку і з різними здібностями. За деяких обставин потрібно звернути увагу на зміст навчання. Наприклад, зміст навчальної програми з математики для дитини з порушенням розумового розвитку потребуватиме творчого мислення педагога, розумної модифікації та адаптації. До інших організаційних чинників належать — необхідність розподілу людських та інших ресурсів між класами, а також потреба у значущому професійному розвитку. Лорман, Депплер та Шарма вважають, що школи підтримують інклюзивну освіту через опосередковані моделі надання допомоги вчителям, а не учням. Згідно з цією моделлю, саме вчитель втілює у життя більшість практичних інклюзивних підходів, працюючи в тісному контакті з командою інших фахівців і консультантів, які зазвичай залишаються на другорядних ролях у системі взаємостосунків, побудованих на наданні підтримки. Учителям потрібно працювати в диференційованих командах разом із асистентами вчителів та іншим допоміжним персоналом. Це означає, що вчителі та асистенти розглядають себе як людей, котрі виконують різні ролі задля досягнення спільної мети. Вчителі не повинні перекладати всю відповідальність за освіту дитини на асистента, а також не слід повністю брати на себе цю роль. Вони мають бути впевнені, що, за потреби, можуть покластися на допомогу асистентів. Це потребує довгих обговорень і перемовин між учителями й асистентами в той час, коли вони визначають свої ролі в контексті спільної роботи. Що стосується приміщень, то найперше варто подбати про фізичну доступність та безпеку. Нормальний доступ, освітлення і технічні засоби допомоги мають неабияке значення, а деякі люди вважають фізичне оточення настільки важливим, що називають його додатковим «учителем». Адже з оточенням пов'язаний навчальний клімат у класі.

Необхідно також налагодити систему протоколів і ведення записів для реєстрації часу прийняття ліків та інших подібних важливих дій. Учителі мають працювати з дітьми для того, аби сприяти встановленню поміж усіма учнями класу дружніх і позитивних стосунків. Ключовою вимогою є взаємна підтримка і повага між учнями.

Рефлексія має стати актуальною частиною методів постійного вдосконалення хорошого вчителя. Цінність рефлексії підвищується, якщо вона ґрунтується на даних, зібраних унаслідок систематичних спостережень. Було розроблено низку інструментів рефлексії вчителя, зокрема:

- Щоденники та журнали. Опис дає вчителям змогу глибше обдумувати поточну ситуацію, чого можуть бути позбавлені ті, хто не робить записів про свій досвід і думки. Цінність рефлексивних щоденників полягає й у тому, що в них фіксується процес навчання і розвитку.
- Запропонувати комусь із колег розглянути плани, результати оцінювання, структуру класу, методи викладання тощо. Така стратегія може бути надзвичайно корисною, але вона передбачає високий рівень довіри до свого колеги. Якщо підійти до цього так, як це має бути між колегами — з намірами принести користь, а саме: критично проаналізувати практичну роботу, отримати від них якісь поради, то такі дії можуть виявитися корисними для всіх, хто бере у цьому участь. Однак, слід зауважити, що такий крок потребує мужності. Якщо окреслена перспектива занадто лякає, є інший підхід — записувати уроки на відео, а потім переглядати записи самотійно або разом із колегами.
- Відвідування уроків інших учителів. Це дуже ефективний засіб отримання корисних ідей, порад і рекомендацій для втілення в іншому контексті, часто з використанням адаптації. Справді, відвідування уроків колег може стати найважливішим засобом професійного розвитку освітян. Спостереження за роботою колег, які працюють в іншому контексті, обговорення вчителями побаченого, може приносити взаємну користь, забезпечить умови для безперервного професійного обміну досвідом і розвитку.

Надзвичайно важливими у широкій шкільній спільноті є батьки. Можна стверджувати, що вони складають, так би мовити, серцевину шкільної спільноти — разом із освітянами та учнями. Без співпраці та допомоги батьків неможливо багато досягти, тому Тернбулл та Тернбулл, а потім Лорман та ін. представили роль батьків у трьох широких сферах:

1. Батьки як люди, котрі приймають рішення. Батьки краще за інших можуть ухвалювати рішення разом зі своїми дітьми та/або від їхнього імені. Вони також спроможні допомагати іншим у прийнятті рішень, надаючи цінну інформацію і своє бачення, що базується на досвіді перебування з дитиною упродовж багатьох років.
2. Батьки як учителі. Часто батьки — єдині вчителі своєї дитини у перші 4–5 років її життя, і вони добре розуміються на навчальних потребах і перевагах особистості. Батьки здатні допомагати в якості вчителів удома, в громаді, а також, як партнери в класі.
3. Батьки як захисники інтересів. Дуже рідко можна зустріти батьків, які б не бажали всього найкращого для своєї дитини. Тому батьки часто чудові захисники інтересів дітей. Освітяни, які це розуміють, знаходяться на правильному шляху до встановлення взаємин продуктивної співпраці з батьками. Педагогам потрібно співпрацювати з організаціями, які захищають інтереси людей з порушеннями, оскільки вони відіграють у край важливу роль як групи з широкого лобіювання, а

також надання підтримки окремим особам і родинам . Вони часто створюють і надають цінні ресурси, а також готові консультувати і допомагати завжди, коли вони у змозі це зробити. Корисним може бути встановлення партнерських стосунків з місцевими, національними та міжнародними громадськими організаціями, які надають допомогу, але не обов'язково відіграють адвокатську роль. Значну підтримку і ресурси для встановлення партнерських стосунків зі школами, а також краще втілення у життя практики інклюзії можна отримувати від різноманітних об'єднань, які займаються специфічними розладами (такими як аутизм або синдром Дауна). Школи, які розвивають стосунки з ними, створюють умови для розширення відповідальності за освіту із залученням громади до роботи в дусі позитивного співробітництва.

Необхідне навчання і ресурси.

Інклюзивна освіта потребує підтримки, і залучення додаткових ресурсів, якими можуть бути:

- партнерські стосунки з громадськими організаціями, які фокусують свою діяльність на сприянні інклюзії (як людські так і матеріальні);
- технічні засоби;
- вивільнений час для планування;
- залучення допоміжного персоналу, який виконує функції помічників

Наявність достатніх ресурсів може суттєво впливати на навчання всіх учнів.

Стратегії просування інклюзивної практики.

Сьогоднішня зацікавленість інклюзивними підходами — це значний крок в освітянській практиці, адже вони передбачають трансформування загальноосвітніх шкіл таким чином, аби підвищити їхні можливості задовольняти потреби всіх учнів. Для просування інклюзивної практики Мел Ейнскоу окреслив наступні **стратегії**:

Розпочинати з існуючих практик і знань.

Дані досліджень свідчать, що у багатьох школах знають більше, ніж використовують. Таким чином, основним напрямом розвитку має стати краще використання існуючої компетентності та творчості в будь_якому конкретному контексті. Слід частіше працювати поруч із учителями, які віднаходять шляхи, аби проаналізувати свою практичну роботу. При цьому особлива увага приділяється деталям втручань, які використовуються в класі, а також тому, як їх змінити щоб забезпечити ефективніший контакт між учителями й учнями.

Бачити у відмінностях можливості для навчання.

Зміна існуючого стану речей потребує певної імпровізації, коли вчителі реагують на різноманітні форми зворотного зв'язку від учнів класу. Для досвідченого вчителя це означає автоматичне використання знань, що були накопичені упродовж років навчання та під час практичної роботи. Учні ж, які не вписуються в існуючу організацію навчання, потребують дещо інших реагувань. Така ситуація потребує більш позитивного погляду на відмінності, що важко стимулювати в умовах, коли вчителі відчують брак підтримки або певну загрозу.

Ретельно вивчати перешкоди на шляху до забезпечення участі.

Вивчаючи існуючі методи роботи, необхідно також аналізувати, чи не є деякі аспекти такої практики перешкодами на шляху до забезпечення участі всіх учнів. Знову ж

таки, тут необхідно розглядати деталі взаємодії, що відбувається в класі. Результати досліджень свідчать, що деякі учні отримують від учителів ледь уловимі флюїди, які вказують на те, що їх не цінують як учнів. Це означає, що процеси розвитку мають включати способи визначення перешкод, з якими стикаються деякі учні та усувати їх за допомогою підтримки.

Використовувати існуючі ресурси для підтримки навчання.

У центрі описаних процесів є акцент на кращому використанні ресурсів, особливо людських, для створення в класі привітніших умов, спрямованих на надання допомоги. Дієвими будуть методи роботи, які ґрунтуються на активній співпраці між учителями, допоміжним персоналом, батьками і самими учнями.

Знайти спільну мову для опису практики.

Заохочувати вчителів до експериментування у створенні інклюзивної практики складно, якщо в навчальних закладах існує неякісна система взаємної підтримки. Особливою перешкодою тут є традиційна шкільна організація, в якій учителі рідко мають змогу спостерігати за практичною роботою один одного. Тому, слід створювати такі можливості для вчителів, які б давали їм змогу обмінюватися ідеями і розмірковувати над власними стилями роботи, наприклад, відвідувати уроки колег або обговорювати відеозаписи уроків.

Створювати умови, що заохочують до прийняття ризику.

Для вчителя, специфіка роботи якого визначається взаємодією з учнями, певними ризиками стануть експерименти в його практичній діяльності. Йому буде потрібна підтримка, щоб узяти на себе ці ризики. Саме тому управління змінами є важливим чинником у створенні умов, які можуть сприяти розвитку інклюзивної практики. У цьому відношенні необхідним компонентом видається покращення співпраці в шкільній спільноті. З цих шести ідей логічно виникає робоче визначення, що ж таке інклюзивна практика.

Отже, інклюзивна практика — це створення такої культури школи, яка заохочує до небайдужого ставлення і розробки методів діяльності, які сприяють зменшенню перешкод на шляху до залучення учнів до повноцінного навчання.